

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 12

LOETSE 2016

**SESOTHO PUO YA LAPENG
PAMPIRI YA PELE**

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

* S E S H L 1 *

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO HO MOHLAHLUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse tharo, e leng:
KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Thutapuo le tshebediso ya puo (30)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya karolo e NNGWE le e NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahatseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:
Metsotso e 50 ho araba KAROLO YA A
Metsotso e 30 ho araba KAROLO YA B
Metsotso e 40 ho araba KAROLO YA C
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang hodima tema ka nngwe.

TEMA YA A

Bala tema e latelang ka hloko o nto araba dipotso tse thehilweng tlasa yona.

Ka hare le ka ntle

Phutheho ke ya Fora motseng wa Dikgakeng, ka borwa ho Foreistata. Ditlhophiso tsa mokete wa phutheho ena di ne di se di fihlile sehlohlolong. Tsohle ho fihlela mothating ona di tsamaile hantle. Ho ne ho hlabilwe dikgomo tse pedi le dinku tse hlano athe bommaditshibana bona e ne e le tlaka-le-a-raha. Mokete ona ke wa ho amohela moruti e motjha.

Makoloi a motse kaofela a ne a se a eme e le malala-a-laotswe ka ntle ho motse ho ya kgahlanyetsa monyadi enwa. Hang ke ao a sisinyeha, a etsa mokoloko o kena ka motse, o amohelwa ke sehlopha sa masupatsela ka diphala le meropa. Ba hana ho utlwa bomme ba motse, modidietsane ba o palaola. Hela, botle bo bokaalo. E ne e ka tsatsi lela Jeso a kenang ka kgoro ya Jerusalema, ho ya ka nalane ya Bebele.

Ka kerekeng batho ba ne ba tletse tswete! Ho ne ho se le moo motho a hatang teng. Bohle ba rata ho tla bona moruti e motjha, moruti Kotsi le ba lelapa la hae. Kereke e tshohile ho bona batho ba bangata tjena hobane kamehla ditshebeletsong ho itlela methwaela feela. Dibui di ne le ngata mme tsohle di lakaletsa moruti mahlohonolo. Dibini di ne di tsanyaola ha monate. Ha e le dimpho tsona ha ke sa bua. Tjhelete yona e ne e ka tlala dikotlolo. Ya fihla nako eo bohle ba ntseng ba e lebeletse. Ke bolela nako ya ho utlwa lentswe la baamohelwa. Ha ema mmamoruti pele ha nto latela moruti Kotsi. Batho bana ba babedi ba ne ba na le ngwana a le mong, Sylvia, ya selemo feela.

Phuthehong ena moruti Kotsi a kgatha thite, a phethola, a lema, a ekga, a jala, a nosetsa, a hlaola. Phutheho ya tsoha, ya phela. Ka Sontaha ditulo tsa tlala. Sekolo sa Sontaha le sona sa ba teng, kwaere ya qala ho phela etswe moruti o ne a ena le neo ya ho bina le ho bintsha. Mekgatlo ya mafumahadi le ya batjha ya qala ho tjhabelwa ke letsatsi. Phutheho ha e a bona phethoho le ntjehafalo moyeng feela empa esita le tabeng, tsa ditjhelete ntho tsa fetoha. Moruti o ne a na le neo hape ya ho bokella tjhelete ka katleho. Phutheho ya phahama, ya hlomphuwa hohle ka hara Foreistata.

Ka thoko ho mosebetsi wa kereke moruti Kotsi e ne e le motho ya ratang papadi ya bolo ya maoto. O fihlile a tsosa, a aha a ba a matlafatsa sehlopha sa Barcelona mme e le mmapala hare sehlopheng sena. Ho ya ka moo sehlopha sena se neng se se se bapala ka teng, se qetelletse se se bapala liking ya O.K. Batshehetsi ba sehlopha sena ba ne ba bitsa moruti Kotsi "Danger boy". Ha sehlopha sa Barcelona se na le papadi ka Sontaha thapama, batho ba ne ba phuthehela mabaleng ka bongata bo boholo ho tla boha thatohatsi ya bona "Danger boy".

Kajeno lekgotla la phutheho le se le sheba moruti ka leihlo la moleka, le mmeya dibatobato le mmona diphoso. Hantlentle taba e qadile ka moholo Kgampepe le lemulwana la hae. Ha ba a tloha ba amohetse ho bapala bolo hona ha moruti. Ba re mesebetsi ya moruti le ha e le metle e silafatswa ke taba ena ya bolo. Moholo Kgampepe a fehla moya ka hara lekgotla la kereke. Metsi a ne a neng a le mathemalodi, a le maphodi, jwale a qala ho dukeha butlebutle. Lekgotla la qeta ka ho ya qosa moruti mme lekgotla la bitswa la kopana.

Kopanong ena moholo Kgampepe a kgethwa ho tshwara setulo. A ala leleme phate. A re kgele! moruti o fumana kae tokelo ya hore o le motho ya hlomphehang hakana ebe o ntse o tswakatswakana le bana ba bakaale? Le ha o se moholo dilemong, tseba hore o motho e moholo, moetapele le hlooho ya kereke ena. Ke sa pheta ke re, o tswakatswakana le bana ba babe, bao ke sa ba batleng. Moruti o ile a kopa ho re ho bitswe lekgotla la sedika ho tla ipuella ka pela lona mme lona le ile la mo fumana a se na molato mabapi le qoso ena. Moya o mobe wa nna wa kekela butle ka hara phutheho. Moruti Kotsi a nka qeto ya ho tsamaya motseng ona wa Dikgakeng. A nka pitso ho o mong wa metse ya Teransefala, ka mora lemo tse nne feela a le phuthehong ena.

(E qotsitswe ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho: Letsete, C.L.J. Mophethe. 1993: 38 – 42)

- 1.1 Ditaba tsena di etsahala lebatoweng lefe? (1)
- 1.2 Sepheo sa mokete oo ho buwang ka ona temeng ee ke sefe? (1)
- 1.3 Mongodi o bolelang ha a re “bommaditshibana e ne e le tlaka-le-a-raha?” (2)
- 1.4 Nehelana/ngola mantswe/polelo ho tswa temeng e bolelang ho re Sylvia e ne e le ngwanampowane. (2)
- 1.5 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A-D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng. Lentswe thite polelong ena, “phuthehong ena moruti Kotsi o ile a kgatha **thite**” le bolela ... (1)
 - A tshimo e qalang ho lengwa
 - B tshimo e sa tswa ekgwa
 - C tshimo e thata hobane e qetetse kgale ho lengwa
 - D tshimo e phethotsweng feela
- 1.6 Ho fihleng ha moruti Kotsi motseng wa Dikgakeng ho bile le diphetoho tse ngata. Qolla tse PEDI feela tse o kgahlileng ka ho fetisisa. (2)
- 1.7 Ngola polelo ena ka puo e tlwaelehileng: ‘Ho ala leleme phate’ (2)
- 1.8 Bolela hore polelo ena ke **nnete** kapa **mafosi** o be o fane ka lebaka. Moruti Kotsi o ile a qoswa ke lekgotla la kereke ka lebaka la ho sebedisa tjhelete ya kereke liking ya bolo ya O.K. (2)
- 1.9 Ke mang ya hlohleditseng lekgotla la kereke la motse wa Dikgakeng hore le shebe Moruti Kotsi hampe? (1)

- 1.10 O nahana hore ho falla ha moruti Kotsi motseng oo wa Dikgakeng ho ka ba le ditlamorao dife batjheng ba teng? (2)
- 1.11 Sesotho se re, 'Bitso lebe ke seromo' amahanya maele ana le bophelo ba moruti Kotsi ka ntlha e le NNGWE. (2)
- 1.12 Ke thuto efe eo o ka reng o ithutile yona ditabeng tsa tema ee? (2)

TEMA YA B

Boha tema ena e latelang mme ha o qetile o arabe dipotso tse latelang.

[E qositswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho BONA ya Sesotho, Phupu 2012:69]

- 1.13 Bolela hore ho etsahala eng setshwantsong se ka hodimo? (2)
- 1.14 Na o ka re difahleho tsa batho baa ba ka pele setshwantshong di ba supa e le batho ba thabileng? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.15 Ke mang motho wa bohlokwa eo see se etsahalang setshwantshong se ke keng sa etsahalang a le siyo? (1)
- 1.16 Mehlang ya kgale ha mohlankana wa Mosotho a ne a batla ho etsa ketso e setshwantshong, o ne a tlamehla ho e etsa eng pele? (2)
- 1.17 Barwetsana ba bane ba hlahellang setshwantshong ba tantsha kamora morwetsana ya apereng mose o mosweu ba bitswang ho ya ka se etsahalang setshwantshong? (1)
- 1.18 Bopisa tema ya A le ya B o bolele hore na di fapana jwang. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka seratswana moo o totobatsang dintlha tse ka sehloohong tse mabapi le kotsi ya ho tsuba.

ELA HLOKO:

O lebelletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatsa dintlha tse amanang le kotsi ya ho tsuba ka matswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be tse SUPILENG tse jereng mehopolo ya sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya matswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**KOTSI YA HO TSUBA**

Motho ya tsubang kwae ha a ikutlwe a hlaphohetswe hantle ha a sa ka a feta pela yona, eba o tla ikutlwa a kgathetse, a tepeletse e ka ha se yena, kelello e sa sebetse hantle empa ho se letho e le yona pelo ya kwae feela, hobane takatso ya yona ha e se e kakatletse motho ha e mo tlohele.

Teng ha motho wa yona a ka re o nka qeto le maikemisetso a ho e tlohela, a kgaohane le yona ruri, takatso ya yona e tla tloka le ho feta, monko wa yona o mo bakeletse, a utlwe hore o tshwanetse ho hlaphola hlooho. Ha motho wa yona a kile a e tlohela nakwana, ha a kgutlela ho yona o lefella matsatsi le ditshiu tseo a neng a sa e tsube ka tsona, o e tsuba motjhaotjhele.

E thethefatsa kelello kahanyane hoo ho seng ya ka elellwang. Bao e seng e ba kene mading, ba dieha ho nahana ka pele, mme o tla elellwa hore bongata ba bona ke bo seng bo atetswe ke bolebadi bo boholo le ho feta metsofe.

Ke nnete batho ha ba lekane e se meno, esita le ka madi ha re lekane, ba bang ba phakisa ho tshwaetswa le ho atelwa ke mafu a mangata a kang kankere, ho nyokola ha sebetse, ho fokola ha matshwafo le sefuba, o fumane motho wa bona a se a hweshetsa jwale ka lekau, lentswe le le makgarehlwa. Meno ona a ba jwang feela ke ho kgwakgwathela mosi ka hare.

Kotsi tse ding di itlthahela ka lebaka la bohlaswa ba ditsubi tse lahlang dithutswana tsa mollo kapa di tlohele disakarete di ntse di kubella, e be moo tlhase ya tsona e kekelang mme e tjhese, naha e hotele kapa dintho di tjhelle moo di siilweng teng, di se ke tsa elwa hloko, di hlahise tshenyoo e ke keng ya bolelwa.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho: Monokotshwai ka J.J. Moiloa 1985: 7 – 9]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3****TEMA YA D: PAPTISO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

JOHNSON'S® Baby
Dinkgisamonate tseo o di ratang,
bohlale boo o ka bo tshepang

Na lesea la hao le ya fufulelwa ka
diaparong tsa hae tsa mariha?
Romela lentse 'Baby' ka SMS ho 49713 ho fumana
hore o ka le thusa jwang.
(Ditjheo tsa SMS ke tse tlwaelehileng).

Dilemong tse fetang tse
lekgolo, bomme ba tshepile
JOHNSON'S Baby ho fana ka
tlhokomelo e pele ya masea a
bona- ho tloha hoseng ho
fihlela ka nako ya ho robala.

"Tlotsa **JOHNSON'S Baby** oil
kapa Jelly maraong a lesea
bosiu, mme letlalo la lona le
tla tsoha le ntse le le bonolo
hoseng."

© Trademark © Johnson & Johnson (Pty) Ltd 2012.
Bakeng sa leledi le leng, letsetsa 0860 410 032 (Ditjheo tsa SMS ke tse tlwaelehileng)

[E qositswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho BONA ya Sesotho, Phupu 2012:73]

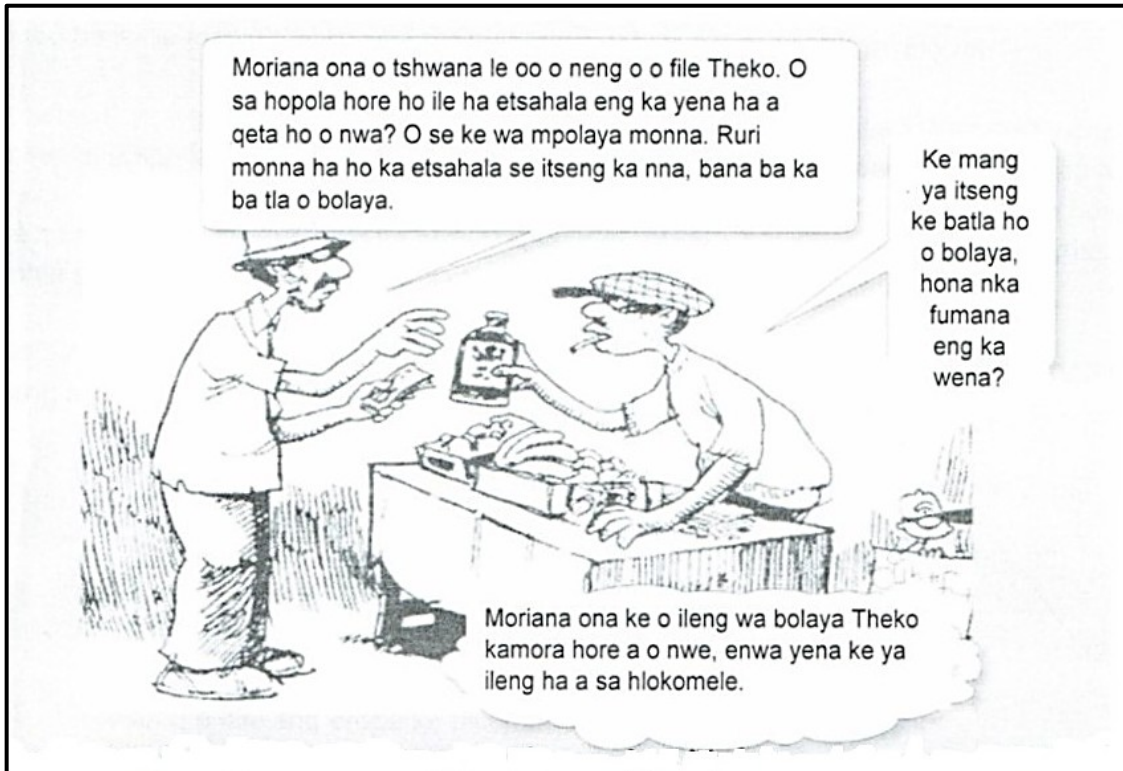
- 3.1 Bolela mawa a MABEDI feela ao mmampatsi a a sebedisitseng papatsong ena? (2)
- 3.2 Sehlahiswa se bapatswang ka hodimo, se bapatswa ke ba ha mang? (2)
- 3.3 Ke motho ofe setjhabeng eo bahlahisi ba sehlahiswa se bapatswang ba habileng ho mo rekisetsa sehlahiswa see? (2)
- 3.4 Ho ya ka papatso ee, ke sefe seo o lokelang ho se etsa ha o na le bothata ba lesea le fufulelwang? (2)
- 3.5 E be ke ntlha kapa mohopolo hore ha o sebedisa Johnson's baby oil maraong a lesea bosiu, letlalo la lona le tla tsoha le ntse le le bonolo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

TEMA YA E

Bala le ho boha khathunu e latelang, ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho: Khanya, M.E. Mofokeng le ba bang 2012:183]

- 4.1 Ka ntlha e le NNGWE feela hlalosa se etsahalang khathunung ena. (2)
- 4.2 Ha o sheba khathunu ee; na o ka re ngaka e bontshitsweng moo ke ngaka ya mankgonthe? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 4.3 Mantswe a ka hara pudulwana ya monahano a monna ya emeng kamora ngaka a re senolela maikutlo a jwang? (2)
- 4.4 Bolela molaetsa wa khathunu ena ho ya ka kutlwisiso ya hao. (2)
- 4.5 O sisinya hore ho ka etswang ka dingaka tsee tse bolayang Setjhaba? (2)

[10]

POTSO YA 5: TEMA E NGOTSWENG/PROSA**TEMA YA F**

Lapeng ha Matheadira ha ho ntse ho theoswa ho nyoloswa ho lokisetswa lepato, kwana mosebetsing Dillo a senyehelwa ke mosebetsi. Eka o ile a theohela a nwele mme a lelekwa ntle le tshenyo ya nako. Bakeng sa hore Dillo a lebe ha habo ha a qeta ho amohela moputso wa hae, a ya Qwaqwa ka kgopolo ya ho ya batla mosebetsi teng. Ba habo ba lekile mawala ohle a ho mo tsebisa ka lefu la ntatae empa ba hlolwa.

Kgaitsemi ya hae e neng e se e bile e nyetswe, e ile ya ba ya ikisa Ditamating ho ya mmatla, empa le yona ya kgutla e qatile mohatla jwalo ka ntja ya lepaku. Ha e le Dillo ho ne ho se le motho ya neng a tseba moo a leng teng. Ba habo ba ile ba ba ntsweleng hore ha ho na se ka etswang, ha e se hore Matheadira a patwe Dillo a ntse a le siyo. Setjhaba sohle se ile sa swabiswa ke taba ya hore Dillo a be siyo lefung la ntatae.

Mohla letsatsi la phupu keha ho tlile batho ka ditulo ka ho fapana. Le bao Matheadira a neng a ba rutille mme le bona kajeno e se e le mesuwe ba ne ba le teng.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho: *Leboela le a ja*, K.S.M Mohapi, 1995: 30]

5.1 Fetolela polelo e latelang sebopahong sa puopahelo.

“Re swabisitswe ke bosiyi ba Dillo lefung la ntatae.” Ho realo setjhaba. (2)

5.2 Polelong e latelang, **empa** ke lekopanyi, ‘Ba habo ba lekile mawala ohle a ho mo tsebisa ka lefu la ntatae, empa ba hlolwa. Sebedisa lekopanyi le nepahetseng ho kopanya dipolelo tsena tse pedi o etse polelo e le nngwe.

“Dillo o ya Qwaqwa. Dillo o felletswe ke mosebetsi.” (1)

5.3 Qoholla lehlalosi polelong e latelang o be o bolele hore ke mofuta ofe:

“Kgaitsemi ya hae e neng e se e bile e nyetswe, e ile yaba ya ikisa Ditamating ho ya mmatla.” (2)

5.4 Fana ka lehlalosingwe/sinonime ya lentse le ntshofaditsweng polelong ena:

“Ba habo ba ile ba ba ntsweleng hore ha ho se ka etswang, ha e se hore Matheadira a **patwe**.” (1)

5.5 Polelong ena, “Ba habo ba lekile mawala ohle a ho mo tsebisa ka lefu la ntatae.” e ho lekgathe lekwale-lephethi. E ngole hape mme o e fetolele ho lekgathe lekwale. (1)

5.6 Lentswe lena "Matheadira" ke lebitsohokwa le bopilweng ka lebitso (mathe) + lebitso (dira). Bontsha popo ya lebitsohokwa lena.

"Seepamokoti"

(2)

5.7 Polelong e latelang, lokisa phoso ya tshebediso ya puo le mopeleto.

"Dillo o ile a ibolella hore o tla fumana mosebetsi Qwaqwa."

(1)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE: 70

